

Циганок О. О.

ВИВЧЕННЯ РИС НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ Г. СКОВОРОДИ)

Особливості українського менталітету, його основні характеристики привертають до себе особливу увагу й потребують детального дослідження, адже менталітет нації тієї чи іншої держави є чинником, який визначає подальший її розвиток і місце серед цивілізованих країн світу. А знання базових рис нації виконують прогностичну функцію та дають змогу, придивившись глибше до себе, зазирнути в майбутнє, адаптуватися до нього.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» зазначено, що термін «ментальність» походить від лат. *mentalis* – розумовий; *mens, mentis* – розум, думка, інтелект. Категорія ментальності пояснюється як інтелектуальні розумові здібності; психіка, психічна сила [4, с. 518]. Інші дослідники під ментальністю розуміють «структуру репрезентації знань у довгочасній пам'яті, яка відповідає структурі представленої ситуації й інтегрує інформацію всіх сенсорних систем і загальне знання про те, що є можливим у навколишньому світі. Ментальна модель ґрунтується на сприйнятті людиною світу залежно від самого світу і її знань, досвіду (тобто межі наших моделей є межами нашого світу)» [18, с. 380].

На початку ХХ ст. К. Юнг довів, що в основі людської психіки крім індивідуального несвідомого лежить значно глибший шар свідомості – колективне несвідоме. Його зміст складає набір архетипів (першообрази Матері-Землі, героя, мудрого старця тощо), які недоступні безпосередньому людському сприйняттю і усвідомлюються через їхню проекцію на зовнішні об'єкти. Архетип складає, ймовірно, базову структуру естетичної пам'яті, яка зберігає досвід біологічного виду, накопичений у процесі цивілізації. Ця

пам'ять пов'язана з вродженим механізмом поведінки, закодована у носіях спадковості – генах і генетично наближується до міфічного світосприйняття, до міфічного образу мислення, до символізму як способу пізнання дійсності [29].

Архетипи виявляють себе у вигляді символів (в міфах, фольклорі, обрядах, традиціях тощо) як узагальнений досвід наших предків. Головні з них – архетип Матері, тобто збірний образ жінки, архетип Батька, що визначає загальне ставлення до чоловіків. Етнічні архетипи українців сформовані під впливом ландшафту, клімату, рослинного і тваринного світу. Звідси здавна успадкований і збережений «генний набір» архетипів у фольклорі українців [12, с. 389]. Природа через геопсихічну зону створює в душі людини певні психозаклади, які згодом проявляються в її прагненні до постійного рухорозвитку, в сакралізації буття та творчих здібностях. Завдяки цим здібностям Природа дозволяє людині, і тільки їй, від покоління до покоління змінювати як сам процес створення чогось, так і витворений об'єкт.

Світ упорядковується людиною через символи, а отже, через міф, в якому центральною фігурою є людина, однак це не жива, реальна істота, а абстрактна, що через колективне несвідоме втілена у символічній формі. Тому серед найважливіших образів символічного світу Г. Сковороди ми зустрічаємо набір архетипічних і усталених символів українців, що своїм корінням сягають епохи міфопоетичної свідомості. Як доводить аналіз, значення більшості символів філософа відповідає їх народному сприйняттю, зафіксованому у фольклорних творах різних жанрів.

У творах філософа нами виділено архетипи: «Часу» (зв'язок поколінь, архетип єднання, у філософській концепції митця час – це життя: *«Брось, любезный друг, безделья, // Престъчи толикий вред. // Сей момент приймишь до дъла: // Вот! Вот! Время уплывет. // Не наше то уже, что прошло мимо нас»* [19, с. 74], *«час – володар усього»* [19, с. 163]), «Софії» (мудрість,

«Світло» («Сонце»), відродження, серце, сила духу, боротьба, любов, освіта, життя. Джерелом мудрості та «долгоденствія» для Г. Сковороди є страх Господень, мудрою людиною філософ уважав таку, яка «в сродном дѣлѣ» трудиться [19, с. 172]), «Дім» (батьківська хата, Україна, діяння людини, від яких залежить яким буде цей Дім: *«На коих вещах основал ты дом? // Естли камень, то дом соблюдет. // Естли ж на пѣскѣ, твоих стѣх хором, // От лица земли вихр разметет // Всяка плоть пѣсок есть...»* [19, с. 73]) – «Поле» (антеїзм, життєвий топос, що допомагає усвідомити своє місце у світі / Всесвіті) – «Храм» (сфера святого, священного, освяченого, місце зберігання духовних цінностей, присутність Неба на Землі, храм Божий і «храм» душі, молитва, тому історично пов'язувався з архетипом софійності та архетипом слова. Г. Сковорода вважав, що кожна людина є Храмом: *«Сам ты град, з души вон выгнав яд. // Святому Духу храм и град»* [19, с. 71]).

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Мойсеїв І. Храм української культури : (філософія семіосфери) : посібн.-досл. К. : Всеукраїнський фольклорно-етнографічний центр «Рідна хата», 1995. 464 с.
3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844 с.
4. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів. Харків, Едмонтон, Торонто : Майдан; Вид-во Канад. Інстит. Укр. Студій, 2011. 1400 с.
5. Юнг К. Г. Душа и миф. Шесть архетипов. Мн. : Харвест, 2004. 400 с.